

NÉMETH LÁSZLÓ

Előjáték Kleist *Eltört korsójához*

SZEREPLŐK

KLEIST	MÁRTA ASSZONY
ÉVI	CSÓNAKOS
WIELAND	ÁDÁM
ZSCHOKKE	

(Szoba az Aare szigeti házban, Bern és a Thun-tó lefolyása közt. A szobán meglátszik, hogy rég nem volt lakója; ablakról, ajtóról lepattogzott a festék, a padló a gombok munkájaként több helyt is beszakadt. Szemben a színnel nyitott ablak, melyen az Alpokra, a széltől kavarta borultas égre látni. Balra a tornácra nyíló ajtó nyitva van, nyilván a szél szakította fel. A szoba jobb felében — a belső szobácskába vezető ajtó s az ablak közt — forradalom előtti szalon maradványai, a gobelin a diványon kiszakadt, odébb egy cserépkályha. Baloldalt, a bejárati ajtónál nehéz parasztalmárium, már Kleist szerzeménye; a lapján Kleist könyvei, írásai. Más bútor nincs is a szobában, csak a nevezetes metszet, a divány fölött, a falon. — A szin, amikor a függöny fölmegy, üres, Zschokke s a fiatal Wieland jönnek el az ablak alatt.)

ZSCHOKKE (belép): Itt nem várnak kopogást. A vendég, mint a szél, szabadon jár a házban. (Átmegy a színen, benyit a kamrába)

WIELAND (utána lép be, állva marad s szétnéz): Az utóbbi, úgy látom, nemcsak a törvényes nyílásokon.

ZSCHOKKE (a kamrából): Hiába, Kleistet nem lehetett lebeszélni róla. (Visszajön) Itt nincs.

WIELAND: Csak nem repült már tovább?

ZSCHOKKE: Nem, hogy gondolsz olyat? Azt mondta, rég volt olyan boldog, dog, mint itt a mi Bernünkben.

WIELAND: Te tudod, te vagy régebben a barátja.

ZSCHOKKE: Igaz, egyhónapos.

WIELAND: Én abból, amit az élettörténetéből elárult, azt látom, hogy azt inkább menekülések, mint búcsúzkodások osztják versszakokra... Berlinben a katonaságtól, Frankfurtban a menyasszonyától, Párizsban a tudós barátoktól, Weimarban... hogy is hívták azt a fiúnadrágban járó nőt, akivel Európát beutazták?

ZSCHOKKE: A nővérét? Ulrikke.

WIELAND: Mért lennének mi szerencsésebbek?

ZSCHOKKE: Nem mi, a mi Svájcunk, az idillek országa. Ha nem olyan bizonytalanok az idők, s nem kell a francia betöréstől félni, azért a thuni birtokért már megadta volna a háromezret. (*Kinéz az ablakon*) De hol lehet, valóban? (*Kiált*) Hé!

CSÓNAKOS (*az ablakhoz jön*): Kell valami?

ZSCHOKKE: A gazda.

CSÓNAKOS: Kleist úr? Tán nincs ott benn?

WIELAND: Nincs. Mivelhogy keressük.

ZSCHOKKE: Nem nézne körül egy kicsit?

CSÓNAKOS (*az ablakhoz lép*): A halászákat kell megkérdezni. Ott alul a másik házban. Akiknek a lányuk van, Évike.

WIELAND: Még az is, egy Évike? Sziget az Aaren-folyón, rajta egy ház, Éva névre hallgató halászlány...

ZSCHOKKE: Az az egy család él itt rajta kívül. Rájuk bízom. Az asszony főz, a lány meg mos, takarít rá. (*Panaszosan*) Meg virágot ültet neki.

CSÓNAKOS (*hirtelen mogorvasággal*): Akkor hát kérdezzem?

ZSCHOKKE: Hát persze hogy kérdezze. Azt hiszi, csak kenddel akartunk az Aaren ladikázni egyet?

CSÓNAKOS (*anélkül, hogy elmozdulna, kiált*): Évchen! (*Csönd*) Nem felel. Talán az öreg. Á-ádám! (*Csönd*) Pedig a kémény az füstöl. Úgy látszik, csak Márta asszony rakja a kemencét.

WIELAND: Akkor hát szánja rá a torkát egy Máártáára.

CSÓNAKOS: De az nagy természetű asszony. Annak nem lehet csak úgy kiáltozni.

WIELAND: Akkor hát vigyük tálcán hozzá a hangunkat.

ZSCHOKKE: Mondja meg, hogy a városból keresik a junkert. (*Csónakos eltűnik az ablakból*)

ZSCHOKKE: Jó fiú, de az evezés a legnagyobb tudomány, amelyet el fog sajátítani.

WIELAND (*az almáriumon levő könyveket forgatja*): Ha elszökött is, a könyveit itt hagyta... Két Rousseau... Kant...

ZSCHOKKE: Akinek az új filozófiájába majdhogy belé nem bolondult.

WIELAND: Akkor azt nem is hagyja itt nekünk. Még kigyógyulna nélküle. S megszűnne költő lenni...

ZSCHOKKE: Itt meg a kézírata is, a Schroffenstein család. Amit Gessnernél a múltkor felolvasott.

WIELAND: S melyet most a szél lapoz.

ZSCHOKKE: Pedig oroszláni mű az! Egyszer úgy fogják emlegetni, mint Schiller Haramiáit.

WIELAND: S vele minket is, Zschokkét és Wielandot, akiket nem tévesztett meg a könyvtáros Gessner kakukkos órája, láttuk, hogy alatta az új német drámai géniusz borzolja a tollát.

ZSCHOKKE: Ez nem tréfa, Ludwig! Mi olyat tudunk erről a kóbor junkerről, amit egykor az egész német nép eszébe fog venni majd.

WIELAND: Én is ezt mondom: ritka pillangónak kell lenni, aki olyan bábból, mint egy porosz tisztii egyenruha, költőként bújt ki... Hanem az nagyszerű volt, Zschokke, ahogy az ötödik felvonásnál egyszer csak elkezdünk nevetni! Fenséges, fenséges, mondtuk. Amikor minden rémség, a vízbe fúlt gyerek, a bal kézről levágott ujj, az ujjból főtt bájital, a bosszúból megölt férfiruhás nő, a nőfaló férfi együtt volt már, egyszer csak elkezdünk kacagni.

ZSCHOKKE: S dicséretére legyen, rá magára is átragadt a kacagásunk.

MÁRTA (*előbb az ablaknál*): Maguk azok, akik Kleist urat keresik?

CSÓNAKOS: Ők, mondtam, hogy ők.

MÁRTA: Mit szólna te közbe? Egy beszélgetést csak el kell kezdeni valahogy.

ZSCHOKKE: Úgy van, Márta asszony. Látom, hogy halász asszony létére ért a modorhoz is.

MÁRTA: Az, hogy valaki halakat kopoz s egy szigeten él, nem jelenti, hogy nem látott világot s nem tud, mint ez a mamlasz hiszi, urakkal beszélni. Kleist úr is igen szívesen elbeszélget velem. Pedig ő a porosz király öfelségének volt gárdatisztje.

WIELAND: S a jó modornak, mint köztudomású, a poroszok a tanítómesterei. ZSCHOKKE: Most is azt gondoltuk, a Márta asszony tűzhelyénél cserélgetik a potsdami és thuni emlékeket.

MÁRTA: Én nem vagyok thuni, Zschokke úr. A thuniak a langeniakhoz képest, ahonnan én származom...

ZSCHOKKE: Tudom, tudom. Nyelvbtlés volt csak.

MÁRTA: Engem a konfirmációra a nagy Haller esperes készített elő...

WIELAND: Igen, erről Kleist úr is beszélt. Vagy ha még nem beszélt, fog beszélni... Cserében nem beszélne róla?

MÁRTA: Kleist úrról? Ó, Kleist úr nagyon kedves ember... Csak vannak különösségei.

WIELAND: Tudjuk... Beszéd közben egyszer csak elhallgat, anélkül, hogy végigmondta volna.

ZSCHOKKE: Vagy csönd van, s önmagával kezd el beszélgetni.

WIELAND: Az utóbbi Márta asszony jelenlétében aligha történhet meg.

MÁRTA: S a knédlit — képzeljék el — lekvár nélkül eszi. Mert én főzök reá, azt tudják?

WIELAND: S ma vasárnap lévén, mit főzött neki? Tüntesd el csuszát!

MÁRTA: Ma? De hisz ma nem nálam ebédelt. Nem mondtam: Elment a lányommal Thunba.

ZSCHOKKE: Thunba? A lányával? Nem, ez amit valóban nem mondott.

WIELAND: S mit csinálnak Thunban, amit itt nem csinálhatnak, Márta asszony?

CSÓNAKOS *(beleszól)*: Ezt kérdezem én is...

MÁRTA: Te csak ne kérdezz semmit, főképp, ha Évchenről van szó. Még gondolatban se kerülgesd, ha ugyan van gondolat a golyvás nyakad fölött. Egyáltalán, mit bámulsz be azon az ablakon? Azt hiszed, a te könyöködnek csinálták azt az ablakdeszkrét?

CSÓNAKOS: Eh, Márta asszony! *(Bosszúsan elhúzódik az ablaktól)*

MÁRTA: Ó szabná meg, hogy a lányom hova menjen, kivel ne menjen! Én rendes, egy helyben ülő embert akarok a lányomnak, nem egy révészt vagy halászt, aki azon a címen, hogy a pontyot be kell vinni a városba, a kocsmacégért ellenőrzi, sőt a kofaasszonyoknak is képes sört fizetni. Egy rendes gazdaembert, aki mindig ott van az asszony szeme előtt.

ZSCHOKKE: Nagyon helyes nézetei vannak, Márta asszony.

WIELAND: A lányától azonban, úgy látom, nem kívánja meg, hogy otthonülő legyen. Ha Kleist úrral küldi át Thunba.

MÁRTA: Mit, Kleist úr? Ő megy föl a hegyekbe. Neki az a bogara, hogy mindig föllebb akar lenni, mint ahol van. Múlt vasárnap, képzelje el, fenn volt a Schreckenhoron. *(Nevet)* Azt mondja, ott beszélget az Istennel. Évchen meg benn ül a templomban, utána a hozzá való lányokkal sétál. *(Oldalba böki Wielandot)* Legyen nyugodt az úr, én ismerem a férfiakat.

ZSCHOKKE: Kleist barátomért én is tűzbe teszem a kezem.

MÁRTA: Bár az én Ádámomtól lennék olyan nyugodt.

ZSCHOKKE: Van egy fia is, Márta asszony?

MÁRTA: Mit, fiam? Az uram — ő az én fiam. Most is azért késnek biztos, mert neki kell visszahozni őket. S Évchen nem tudja melyik butikból előkeríteni.

WIELAND: Nagy érzés lehet a maga urának lenni, Márta asszony!

MÁRTA: Mint cigányasszony a kártyában, úgy olvasok én, kérem az emberekben. A régi bérlők — azokról is megmondtam, hogy hiába adták az urat, nem rendes emberek. Elmentek, s a város nem kapta meg a bérleti díjat.

ZSCHOKKE: Hát volt ennek a háznak egy régi bérlője is? Azt hittem, így áll Zwingli Ulrik óta.

MÁRTA: Volt — persze hogy volt. Nem is olyan rég.

WIELAND: Húsz éve.

MÁRTA: Mit húsz! Amikor az a nagy futás volt Párizsból. Kilencvenháromban vagy kilencvennégyben.

WIELAND: Szóval csak nyolc.

MÁRTA: Tudja, amikor azzal a géppel, nyissz! (*Vigyorogva mutatja*)

WIELAND: Levágták a nagyurak fejét.

MÁRTA: Az, azzal a guillotinnal... (*Sopánkodásra fogva*) Rettenetes bűn volt, a papunk nem győzött prédikálni róla. Ők hagyták itt ezt a bűnt is. Na, sokra még vele... ha ráülsz, imádkozhatsz...

ZSCHOKKE: De ez az almárium... ez már jó keményen áll.

MÁRTA: Azt már a Kleist úr vette... a jövődöbelijének. Mert ide akarja őt hozni, a Svájcunkba. Parasztnét csinálni belőle. — Mondtam, hogy igen különös ember.

WIELAND (*aki a metszet előtt áll*): No és a metszet?

MÁRTA: Miféle metszet?

WIELAND: Ez a kép itt. Ezt is bizonyára azok hagyták itt.

MÁRTA: Ja ezt? Azok hát. (*Megtörli a szoknyája aljával*) Látja, még meg sem néztem rendesen.

ZSCHOKKE: Francia írás van alatta, La cruche cassée... Az eltört korsó.

MÁRTA: Hát persze: a korsó! Nem tudom, miért volt olyan fontos kiakasztaniuk? Eltört, azt kész.

WIELAND: Mint az ő dicsőségük.

ZSCHOKKE: Hanem akkor mi nem is tartóztatjuk tovább Márta asszonyt. Úgyis csak egy meghívást akartunk átadni a barátunknak. Azt nyugodtan rábízzhatjuk...

MÁRTA: Hogyne, csak tessék. Én nem felejték el semmit, kérem. Még az édesanyám születéséve is itt van az eszembe!

CSÓNAKOS (*hangja kinn*): Hé, Évchen!

MÁRTA: Ezek ők lesznek. (*Kimegy: kinn a csónakoshoz*) Mit hadonászol úgy... Mintha máshová is mehetnének.

CSÓNAKOS (*nem hallja*): Évchen!

MÁRTA (*visszaszól*): Boldog, ha azt a savanyú leheletét úgy forgathatja a nagy fogai közt, hogy Évchen jöjjön ki belőle.

(*A két barát is kimegy a ház elé, Kleistet fogadni*)

KLEIST (*hangja*): Zschokke! S maga is, Wieland! No ezt sem hittem. Hogy ilyen szép nap még szebb estével menjen el. (*Belép, a mögötte levő Évihez*) Jó volt, hogy azt az olasz bort a szoknyája alá rejtette. Költőkbe megy ma, a révések helyett.

ZSCHOKKE: Ha nekünk szánja, Kleist, jó lesz lepecsételtetni s a pincébe dugni. Mert mi már épp indulóban voltunk. Ha Márta asszony kissé spórolásabb a beszédben, csak az üzenetünket leli itt.

KLEIST: S ha én Márta asszony nál is beszédesebb leszek, s itt tartom Önöket, hajnalig itt tartom Önöket?

ZSCHOKKE: Az olyan szokatlan dolog lesz — hogy nem is hisszük el, Kleist. Nem. Csak palackozza el a bőbeszédűségét is a hősébe... Hogy is hívják ezt a normant, akiről az új szindarabját írja?

WIELAND: Hogy hihatnak egy normant? Guiscard...

KLEIST (*Adámhoz, aki egy nagy parasztszalt hoz be a hátán, s az alól tekint kérdőn az urakra. A szalonzasztalra mutatva*): Oda, annak a helyébe.

ÁDÁM (*leteszi, s kibújik az asztal alól*): Jó estét! (*Az asztalra mutat, közben a rajta álló borra sandít*) S ezzel mi történjék?

ÉVI (*elteszi a bort*): Mi történne? Vigye a padlásra.

KLEIST: Rágja a szű, és fedje az arany.

ZSCHOKKE: Örömmel látom, hogy bútorozódik.

KLEIST: Igen, egy thuni portáról kihalt az öreg gazda, s Ádám kialakudta a bútorát.

ZSCHOKKE: Ez arra vall, hogy mégiscsak megállapodik itt nálunk.

ÁDÁM: Hogyne állapodna. Legalább száz éve állapodik, de még kétszáz évre való fa meg keménység van benne. Nem volt könnyű megszerezni...

ÉVI: Mért mondja, hogy nem volt? A menyé úgy megunta a vénembert, hogy a vackát sem akarta a házban látni.

ÁDÁM: De mi azért mégiscsak eltemplomoztuk vele az időt. S valakinek most meg kell magyarázni az én Mártámnak is, hogy egy ilyen alku és szállítás időt kíván.

ÉVA: Alku, szállítás? De hisz magát nem tudtuk attól az írnoctól előkeríteni. Kleist úr két teljes órát várt a parton a...

ÁDÁM: Áldomás nélkül nem megy, Évikém.

ÉVA: Miféle áldomás?

ÁDÁM: Ő volt a közvetítő! S Kleist úrnak még máskor is lehet rá szüksége...

Különben is megmondtam neked, hogy ott vagyok.

ÉVA: Énneknek?

ÁDÁM: Nem figyeltél, Évikém... Szokásod szerint máson járt az eszed... Erre a ladikosra gondoltál akkor is.

ÉVI: Hallottak ilyet!

KLEIST: Jó, jó. A letett tisztí kardom, mellyel 93-ban a Rajnán túl verekedtem, illetőleg verekedtem volna, ha lett volna alkalom kihúzni, legyen ott Márta asszony s a tulajdon jó lelkiismerete közt. (*Adám s Évi el az aranyozott asztallal s a székekkel*)

ZSCHOKKE: Ma csakugyan szokatlan jókedvében van, Kleist. Pattog, mint a tűz, amely nem ég — bár elkéne még — a kályhájában.

KLEIST: Élvezem az embereket, a templomból kiömlő Éviket, a parton köpködő Ádámokat.

ZSCHOKKE: Ma nem ment fel a Schreckenhornra?

KLEIST: Nem. Hadat üzentem a magasságnak.

ZSCHOKKE: Igazán sajnálom, hogy megfosztjuk magunkat a társaságától. De remélem, megőrzi keddig a sziporkázó kedvét. Gessner, a könyvárus nem bír magával, hogy egyszerre három költőt lát az ő Bernje határában. S eltökélte, hogy a nője születésnapját egy költői lakomával ünnepli meg.

KLEIST: Ha csak az Aare ki nem árad, vagy Ruprecht, a csónakos el nem szök-teti Évit s a csónakot — ott leszek.

WIELAND: Addig is hadd árulom el, nehogy jogtalan előnyhöz jussunk, hogy a mi Gessner barátunk nemcsak minket akar megvendégelni, hanem tőlünk is vendégséget vár. Annyit olvasott a Virgil versenyt daloló pásztorairól — meg a mi Hans Sachsunkról —, hogy nem nyugszik, amíg minket is be nem fog valami költői versenybe...

ZSCHOKKE: Igen... van ilyen terv is.

WIELAND: Keddig gondolkozhat a tárgyon, amin bebizonyíthatja, amit úgyis tudunk, hogy géniusz.

ZSCHOKKE: S mi is, hogy egy kicsit mégis csak költők vagyunk.

WIELAND: De ne a Guiscard legyen.

KLEIST: Nem, azzal már legyőztem magam.

ZSCHOKKE: Szóval ott lesz... Utána meghálhat nálam, s ha megunt, Ruprecht hazaladikozza... Hé, Ruprecht!

KLEIST: Ruprecht most bodzabél golyó egy magnetikai kísérletben. Az Évi kamrája maga felé húzza, Márta asszony meg felénk penderíti.

ZSCHOKKE: Erről jut eszembe. *(A zsebéhez nyúl)*

WIELAND: A bodzabél golyóról?

ZSCHOKKE: A magnetizmusról... Egy levele van a zsebemben... Odera Frankfurtból.

KLEIST: Ulrike nővéremtől? *(Elveszi a levelet, kissé csalódottan nézi a címzést, majd feltöri s néhány sor után összegyűri)*

ZSCHOKKE: Valami rossz hír... a családban.

KLEIST: Nem, nem a nővérem írta. Nem is a család. — A jövődő családom fújta el.

ZSCHOKKE: Wilhelmina kisasszony, a menyasszonya?

KLEIST: Akiből, mint előre láthattam volna: nem lesz sem franciaországi nyelvmester felesége, sem svájci gazdáné, semmi, amit én egy porosz kamarai tisztviselőné dicsó rangján túl a számára kieszeltem.

WIELAND: De hisz el sem olvasta azt a levelet.

KLEIST: Két sora elég, hogy megcsapjon a szele.

ZSCHOKKE *(Wielandhoz)*: Kleist azt akarta, hogy idejőjön s itt éljen vele egy thuni parasztbirtokon.

KLEIST *(megvetéssel)*: S ő megbeszélte a tervet szüleivel.

WIELAND: De hát mit tett volna szegény?

KLEIST: S ha megbeszélte, milyen tanácsot remélhetett?

WIELAND: Nehéz egy tábornok atya házában nőni fel, s önt követni, Kleist.

ZSCHOKKE: Attól, hogy nem akart szülői áldás nélkül ide a bizonytalanba eljönni, még szeretheti magát.

KLEIST: Főlöleges vigasztalniuk. El voltam készülve én erre. Cassée... Mint a korszó ezen a metszeten.

ZSCHOKKE: De igazságos ez?

KLEIST: S az igazságos lett volna, hogy mint egy cirkuszi kutya, aki cilindert hord a fején, s a farkán csücsülve két mancsában egy botot tart, holmi Oberkammersrat tetszését lessem, csakhogy ő, akinek a kedvéért én még a pedagógusává is lettem, a művészetekre s a helyes német kiejtésre tanítottam — a nőm lehessen.

WIELAND *(telkesen)*: Igaza van, Kleist. Elég lánc van a világban, ne akasszunk még mi, költők is láncokat magunkra...

KLEIST *(komolyan)*: Egy hozzánk méltó asszonnal élni: nem lánc, Wieland. Annak a két karja, ha igazán az, a mi vállunkból nő ki, de szárny gyanánt.

ZSCHOKKE: Ön nemcsak a színjátékirásban túzi a pálcát túl magasra, a szerelemben is sokat követel.

KLEIST: Magamtól elsősorban.

ZSCHOKKE: A föld nem a tökéletesség csillaga, Kleist.

KLEIST: Pedig ez az egyetlen rajt, Zschokke, a tökéletesség, amit a halállal szembeszegezhetünk. Vagy nem érzik, nem érzitek, barátaim, hogy az idő hegyi patak az értelmetlen tájak közt, a lét megbánásába omlik s árvájából csak ez az egy képes egy percre kiemelni: egy tökéletes dal, egy szép tett, s ha más nem, az életet könnyen odadobó halál.

WIELAND: A költészet!

KLEIST: Mivel fogott meg engem az ön atyja, a nagy Wieland?

WIELAND: Midőn még fiatal s költő volt, nemcsak a — nagy Wieland.

KLEIST: Az ő Oberonjával. Hogy életünknek az ad csak értelmet, ha az elomló anyagból az önképzéssel valami tisztát tudunk kikristályosítani, s közben elfogunk valamit az igazságból is, melyet szerzett hatalmunk után egy másik csillagra is átvihetünk. Ezért merített olyan mély, örültséghez

hasonló rezignációba, midőn a mi új német filozófiánk megértette, hogy tiszta igazság nincs, s így igaz tudomány sem; ahhoz, hogy megfogjuk, hozzá kell kavarnunk mulandó érzékeinket is.

ZSCHOKKE: De a költészet, az lehet tökéletes.

WIELAND: Űgy van.

KLEIST: Igen, a költészet, a legnagyobbaké. Akik úgy hajlítják az anyagot, ahogy én nem tudtam a Wilhelmina lelkét.

ZSCHOKKE: Ön, aki a Schroffenstein családot írta?

KLEIST: Nevettünk rajt.

WIELAND: De Guiscard — akinek a megírásához egyik lábát Ayschülos, a másikat Shakespeare vállára kellett tennie.

KLEIST: Ami megvolt belőle, elégettem.

ZSCHOKKE: Ezt tette, Kleist?

WIELAND: Phoenix madár lesz, feltámad.

KLEIST: Nem, ne vigasztaljon, Ludwig. Vagy ha igen, hát azzal, hogy Wilhelminának van igaza, amikor kevesellte az erőt, mely pályámra vonta volna. Ű a maga ellenkezésén mérte meg nyelv s anyag ellenszegülését, mely sosem fogja, ahogy egy Shakespeare-nek, vagy a mi Goethéknek, az én nevemnek megadni magát. Születésem által emberek és félistenek közé helyeztetve az előbbiekhöz kell törnöm magam, miután az utóbbiakhoz nem emelkedhetem.

WIELAND: S most erre készül? De hisz Wilhelmina is ezt kívánta: hogy kö-zébük törje magát.

KLEIST: De nem az udvari fajankók, kapzsi adóbérlők közé, hanem ide, ezekhez az egyszerű emberekhez, akiknek a házsártossága legalább mulatságos, s a csalafintaságuk egyszerű. világos örömekre tör.

WIELAND: No és sikerül? Sikerülhet? Én azt hiszem, ön túl nagyot szítt a Schreckenhorn levegőjéből.

KLEIST: Nem tudom. Olykor, ahogy este vagy hálóvetésnél én is kimegyek a vízre velük, vagy Thunban a piacon az ünneplő ruhás nép közé vegyülök, úgy érzem, a gyilkos becsvágy utolsó jégkockája is felolvadt a jóleső céltalanságban, mely elfog köztük, s azt mondom, vigyen engem is, ami őket! Eddigi szenvedéseim eredménye legyen, hogy jobban megbecsülöm egyszerű örömeiket. De aztán megint mintha valami köd borulna az elgyötört tudat köré, melyen a dolgok színe, formája áttör, csak épp az értelmük tűnik el, s az egész élet s minden jelenete úgy tekint rám, mint zavart mese, melynek kulcsát a tengerbe dobták. (*A metszetre mutat*) Mint ez a metszet, ha éjjel a holdfénynél elnézegetem. A nő, aki a maga eltört korszóját, érdektelen emberi problémát tartja e ferde pofájú szatír felé, mögötte az ifjú pár. A metsző nyilván tudta, miféle történet van az arcvonásaik, mozdulataik mögött. Én azonban... (*Hirtelen más hangon Zschokkéhez*) Ön mit gondol, miről szól ez a kép?

ZSCHOKKE (*megnézi*): A viselete holland; a főkötők rögtön elárulják. S ez, aki elé a korszót tartja, nyilván a falu bírása. Aki hátul, a kalamáris mellett ül, valami írnoféle. Hollandia művelt, betűszerető ország, a falusi salamonok ítéletét is feljegyzik.

WIELAND: Az eltört korszó azonban alighanem többet jelent itt, mint széttört cserepet. A fiatal pár viselkedése legalább erre vall.

KLEIST: Persze. Habár a korszó, ha jobban megnézik, önmagában is szép, díszes korszónak látszik. Egy kép van ráégetve, a hős Egmont korából tán, akiről a mi nagy Goethék írt, vagy még előbből, midőn Németalföldet V. Károly császárnak átadták. (*Zschokkére néz*) Tudják, mi jutott eszembe?...

WIELAND: Hogy erről kellene... .

KLEIST: Ön rokon lélek, Wieland.

ZSCHOKKE: Hogy ezt kéne kitűzni — e kép tárgyát — versenytárgyul a Gessner költői versenyére?

KLEIST: Így legalább nemcsak egymás közt fogunk versenyezni! Velük, a nagyokkal is. A német költők egy idő óta mintha Hollandiában ütöttek volna tanyát. Goethe az Egmontban, Schiller mint a Posa márki s ama dicső háború írója.

WIELAND: Hohó! Most öltük meg a becsvágyat, s már a Schreckenhorn helyett a nagy Jungfraut másszuk meg.

KLEIST: Nem, sőt épp a földhöz kötjük magunkat, a paraszti élet millió kis kötelével és cövekjével.

WIELAND: Mint Gulliver haját a liliputiak.

ZSCHOKKE: Értem önt, Kleist. Azok a hősookról írtak. Mi írjunk a kandalló bakfejről itt — s az eltört korsó díszítéséről.

KLEIST: A kamra ablakpalánkjára futó szőlőkről, a nyers lánykérésről szénakaszálás közben, mikor mintha lopnák, úgy fogy a lány kezén a széna, a derék gazdákról s a görbe lábú iparosok szerelmi versenyéről; vagy ha úgy tetszik: a mester városba küldött, csináltatást kívánó parókájáról, a virágmagról — melyet tavaszi ültetéshez kérnek kölcsön —, mindarról, ami valóságos, nem a képzelet szemével, de ujjakkal tapintható.

WIELAND: És Guiscard, övele mi lesz?

KLEIST: Őt nyelje el a tulajdonában sértett asszonyság torka: ha már a költészetéről, mint a légzésről egészen le nem mondhatunk, fojtsuk kicsinybe a nagyot.

ZSCHOKKE: Így Gessnernek már nem is kell kitűznie a tárgyat, kész versenydarabbal lepjük meg. Én egy elbeszélést írnék e képről.

KLEIST: Wieland természetéhez híven egy szatírárt.

WIELAND: Vállalom, ha Ön drámában dolgozza fel!

KLEIST: Drámában? Nagyobb istenek miséjeként van fülemben ez a szó...

ZSCHOKKE: Egy jelenetet hát...

KLEIST: Jó, meglátjuk... Valamit, amiben a jellemek megszólalnak; ha nem mint az orgona sipjai, hát mint egymásnak felelő nád és bodzafurulyák.

(Kinn lárma, Márta asszony hangja: Te mersz a kamrád körül settenkedni. A két eveződön jutsz a ladikodba)

WIELAND: Az egyik síp már szól.

KLEIST: S elég trombitaszerűen.

CSÓNAKOS *(beszól a szinten levő ablakon)*: Már este lesz, urak.

ZSCHOKKE: Úgy van. De csak nem Márta asszony elől kell menekülnünk.

CSÓNAKOS: Eh, ilyen asszony! Leültem a kamrájuk mögött egy tőkére... Hogy ne süssön a nap.

KLEIST: S ő azt hitte, Évikét lesi, amint az ünneplőt... a szekrénybe teszi. Egy korsót nem vert le közben?

CSÓNAKOS *(elképedve)*: Korsót? *(Mogorván)* Eh! Ennekem búzát kell vinnem még ma a várósi malomba. Nem volt róla szó, hogy ilyen soká...

ZSCHOKKE: Nem, igaza van, Ruprecht. De mi is találtunk egy kis társasjátékot közben. A viszontlátásra Kleist.

KLEIST: Nem engedem el, hogy a révtől ne integessenek.

(A társaság el; a szín egy-két percig üres, aztán Évi lép be a szobába, a kosarában vacsora. Abroszt, tányért vesz elő az almáriumból, az új asztalra terít, közben míg az ablakot becsukja, a kinti jelenetet nézi. Már a vizről néhány hosszú, juhézó hang.)

KLEIST *(belép)*: Ruprechtnek sürgős lett a malom.

ÉVI: Az anyám hóhortja, hogy engemet tőle... *(Miközben az ételt kirakja)* Ma meleg vacsorát kap, Kleist úr.

KLEIST *(megáll a kép előtt)*: De csak nem túrós táskát?

ÉVI: Tán unja már? Bernben a könyvtárosné biztos finomabban főz majd. Halom, meghívást kapott.

KLEIST *(a képet nézi)*: A gazfickók. *(Évihez)* Mondtál valamit?

ÉVI: Hogy jó jó napja volt Kleist úrnak... Meghívták névnapra. S egy levelet is kapott.

KLEIST: Igen, kaptam. *(Leül)* Sőt egy megbízást is.

ÉVI: Valami munkát?

KLEIST: Amiben neked is segítened kell.

ÉVI: Teljes szívvel, Kleist úr. *(Kínál)* Lakjék belőle. *(Hogy Kleist vesz)* S mi lenne az a munka?

KLEIST: Megnézted ezt a képet a falon?

ÉVI: A korsót?

KLEIST: Arról kell színdarabot írnom... Tudod, mi a színdarab?

ÉVI: Színdarab?

KLEIST: Komédia.

ÉVI: Amit a bohócok csinálnak, arlekin? Vagy, mint a hecc, amikor egymásnak bősztik a vadállatokat.

KLEIST: Igen, csak mi nem a vadállatokat bősztjük egymásnak, hanem az embereket. Hogy a nézők lássák, milyen vadállat ugrik ki belőlük.

ÉVI: De csak nem azt a korsós asszonyt akarja óbégattatni?

KLEIST: De éppen azt. Csinálunk gerendából — egyelőre csak ide ni *(A szoba előterére mutat)* — egy dobogót.

ÉVI: Mint tűzoltóünnepen.

KLEIST: Az lesz a színpad. Aztán fölállítjuk a szereplőket s felöltöztetjük őket, ahogy a képen látod.

ÉVI: Olyan tornyos főkötkbe?

KLEIST: Igen és bugyogóba...

ÉVI: Na, Thunban ugyan nemigen talál, aki azt felvegye.

KLEIST: Pedig anyád, Márta asszony, egész jól elmenne annak a panaszos asszonynak.

ÉVI: Beszélje hát rá... Hanem tudja, kit néztem én el törülgetés közben. Azt a nagy orrút ott... A bírót... vagy mit. Magának nem jut róla senki az eszébe?

KLEIST: Apád?

ÉVI *(nevet)*: Nem én mondtam... Az meg, a tollas, mint a komája, a Licht.

KLEIST: A halászcéhírnok. Nagyon jó. Akkor már csak a két fiatalra kell valakit keresnünk. A lányhoz nem mennék messze.

ÉVI: Én nem szoktam úgy húzogatni a kötényem... Még ha el is követelek valamit.

KLEIST: De azért csak legyen mégis Évchen a neve. A színpadon nem kell mindennek úgy lenni, mint lenni. De vajon ki lesz a fickó ott? Ezek ketten, úgy látom, egy húron pendülnek.

ÉVI *(reménykedve)*: Maga nem...?

KLEIST: Én nem vagyok gazdafiú, Évchen.

ÉVI: A színpadon, azt hittem, az is lehet...

KLEIST: Nem, énnekem a rendezőnek kell lenni. A heccmester, aki egymásnak ugratja az embereket. De Ruprecht, nem gondolod?

ÉVI: Mit Ruprecht! Maga is ezzel bánt. Amért a kamraablaknál időtlenkedett.

KLEIST: De hát valahonnét csak ki kell telnie a társulatnak. Tudsz jobbat, Évchen?... Hanem van itt egy fontosabb kérdés is, mint hogy azt a mamlaszt Ruprecht játssza-e?

ÉVI: Micsoda?

KLEIST: A cselekmény, Évi! Hogy mért vannak itt együtt ezek az emberek.
 S hogy mi történnék velük?

ÉVI: De hisz az látnivaló...

KLEIST: Épp ebben kell segítened. Mondd hát; ha látnivaló.

ÉVI: Az az asszonyosság...

KLEIST: Mondjuk Márta asszony.

ÉVI: Azért óbégat ott...

KLEIST: Jó hosszadalmasan, az emlékezetében matatva, mint egy másik Márta asszony szokta...

ÉVI: Mert azok ott ketten...

KLEIST: Évchen és Ruprecht.

ÉVI: Ugyan már! (*Megnnyugodva*) A korsóját lelökték.

KLEIST: Hát ők lökték le? S minő művelet közben, mit gondolsz, tán borsót héjaztak? Abba feledkeztek bele?

ÉVI: Azt maga is tudja, hogy miközben. Mi közben lehet egy korsót lelökni?

KLEIST: A lány kamrájában például, melynek az ablaka alatt egy töke áll.
 De mért fut akkor az anya a bírósághoz? Hogy az egész falu megtudja, mi folyt abban a kamrában?

ÉVI: Mért kell annak a lány anyjának lenni?

KLEIST: De hát csak nem mentek a szomszédasszony kamrájába, a korsót leverni?

ÉVI: Látja, ez igaz.

KLEIST: S az az elvakult nő, úgy látszik, képes a lányát egy festett korsóért hírbe hozni.

ÉVI: Elvette az eszét a nagyralátás. Nincs kedvére az egyszerű halász, az a Ruprecht. Azért szalad a törvénybe azzal a cseréppel!

KLEIST: A becsület cserepével...

ÉVI: Mit beszél itt össze?

KLEIST: Te nem gondolod, hogy itt ez a cserép?

ÉVI: Azt jelenti... (*Kitörve*) Pfuj, az ilyen...

KLEIST: Anya. Vagy a lányt akartad mondani?

ÉVI: A Ruprechtet.

KLEIST: Az előzményt most már tudjuk. A tudósok ezt hívják expozíciónak... De mi lesz ezután? Ez a rókapofa itt... a bírót értem — mit gondolsz, mit felel majd a Márta panaszára?

ÉVI: Hát nem fogja megdicsérni azt a színpadi Ruprechtet.

KLEIST: Kalodába ülteti, ugye? Bár az nem ér sokat. Jobb lenne elküldeni őt jó messze valahová... az Évchen szoknyájától...

ÉVI: Katonának a lövészekhez?

KLEIST: Hollandiában nincsenek svájci lövészek. Hanem tudod, mit? Vannak gyarmatok. Elküldi Indiába. Hogy pusztítsa el a malária vagy sárgaláz... vagy nem tudom, mi pusztítja ott az embereket.

ÉVI: Ruprechtet?

KLEIST: Ki mást! A világban rendnek kell lennie, a bűn elveszi büntetését.

ÉVI (*vonakodva*): Nem lesz az...

KLEIST: Sok? Gondold el, egy olyan edényt cserepekre törni!... Hanem a színpadi Évchen: ő sem ússza meg szárazon. Őt legnagyobb sajnálatunkra a pellengérhez kell kötnünk...

ÉVI: A pellengérhez?

KLEIST: Hollandiában ez volt a szokás. A templom előtt egy cölöp, ahhoz kötik oda az illetlen viselkedésű nőszemélyt. A darabot a legszebben épp azzal fejezhetjük be, hogy a tisztas thuni nép, vagy hogy hívják Thunt, vasárnap a pellengér előtt vonul a templomba, s persze mond egy-egy jót szegény Évchen felé. Az anyja meg ott áll a korsófüllel, s hol zokog, hol a szidásban segít.

ÉVI (*elszólva magát*): Na, nincs sok oka rá. Szolgált ő a francia Svájcban is.
KLEIST: Ugye? Amint a bírónak is van mire gondolnia, miközben azt a szégyény Ruprechtet Indiába zsuppoltatja.

ÉVI: Főleg, ha nemcsak az a nagy ferde orra áll olyan huncutul a jobb szeme útjában.

KLEIST: Mint egy bizonyos ismerős Ádámé... (*Csönd*) Úgy látom, nem nagyon tetszik neked a darabunk... Te mit szabnál ki a bíró helyében?

ÉVI: Én? Én leszidnám jól azt a Márta asszonyt. Hogy nem röstelli a korszájért a családját pellengérré vinni... S persze a Ruprechtet is.

KLEIST: Hogy mit kerestél idő előtt a kamrában! De ha már eltört az a korszó, gyertünk, ugye a templomba: ragasztassuk össze a pappal azt a csuprot. Az a Ruprecht pedig becsülje meg magát az Évchen mellett, mert ellátjuk a baját.

ÉVI: Igen, így, ez már okosabb lesz.

KLEIST (*elgondolkozva*): Ez azonban énnekem nem tetszik.

ÉVI: Mért? Nem akarja, hogy a nyomorult lelkünk megnyugodjék?

KLEIST: De akarom, Évchen. Ha valaki, én ragasztója vagyok a korszónak, amelyet egy egyszerű tiszta érzés tört el... De színdarabnak ez kevés. A színdarabnézők rafinált emberek: nem ülnek be a színházba ennyiért. A korszó eltört, Márta panaszra megy, a bíró a templomba küldi a korszótörőt. Ezért tölem visszakérik a jegyet. A színháztól olyasmit vár az úri kíváncsiság, ami az életben nemigen szokott megtörténni a képzelet segítségével nélkül. Márpedig ez... Aztán énnekem, mint költőnek sem tetszik a dolog. Itt van egy ilyen kajánképű ember, mint ez az Ádám bíró... Nézd, a komája, az írnok, milyen tekintetet vet rá.

ÉVI: Nem sok jót tudhat róla.

KLEIST: Hogy hagyjak én két ilyen pofát a kép homályában? Érjem be veled, hogy ez a huncut ember, aki bocsánatot kéretne velem, amért két órát váratott a parton, csak néhány kenetes szót, vagy legföllebb valami malacságot vessen oda annak a háromnak. Az meg, aki olyan jól ismeri őt, csak az ítéletet vezesse be a lúdtollával, s ne segítsen a megbuktatásában? A jellemeket nem szabad kihasználatlanul hagyni. A néző látja az arckat, s azt várja, hogy aszerint cselekedjenek.

ÉVI: Valami kópéságot csináltatna velük?

KLEIST: Mint hogy egy egeret csenjenek, amikor legjobban jajveszékel, a Márta asszony szoknyája alá? Nem, Évike. Én megmondom neked, hogy ha már egy ilyen kancsal bírót kaptam a darabszerzői kezembe, azt nem engedem ki úgy, hogy egy kicsit meg ne izzassam. Sokkal nagyobb kedvem van őt megizzasztani, mint ezeket a boldogtalan korszótörőket. Ne érts félre, nem a kis turpisságokért, amikben thuni halászra hasonlít, azért inkább majd megbocsátunk neki. A kenetes kegyetlenségért, a gyengéken való erőszakosságért, a törvény bőrébe bújó farkasmohóságért, amiben a világ minden hájjal megkent s a más bűnén nagy képpel ítélkező hatalmasaira ütött.

ÉVI: Ha egyszer ő a bíró!

KLEIST: Ha egyszer ő, s kezében a jog és a jogar. Látom, ismered kissé a világot, bár szigetlakóként nőttél fel. Megtanultad, hogy aki tiszteletre méltó intézmények parókáját húzhatja huncutságban megkopaszodott feje fölé, mohó pókhasára meg talárt boríthat, azzal szemben, mint a paraszti bölcsesség beléoltotta, a gyengének védekezni is csak óvatosan szabad. Énbennem azonban van valami abból a híres lócsiszárból, aki a vámféjében jogtalan befogott két lováért minden megjárható bíróságot végig instanciáztatva, miután seholy sem kapott igazságot, maga kezdett szerezni magának, s háromszor vetett lángot a tolvaját bűjtató Württembergre, bár akkor már a nagy Luther Márton is levelezett vele a béke érdekében.

ÉVI: Jézusom, miket beszél a Kleist úr!

KLEIST: No, ne ijedj meg; itt tűz s fegyver nélkül szerzünk a komédia szabályai szerint egy kis igazságot. Hisz mondtuk, a színpadon többet lehet, mint idelelni. Azt mondod: ő a bíró s azok a vádlottak? — A világ alkotmánya azonban olyan, s ez az egyetlen jó benne, hogy nincsen bíró, aki alkalomadtán vádlottá ne változhatna valaki szemében. Míg ő a képen látható párt kínozza, mért ne szállana ki egy nagyobb bíró — ebbe a szerepbe magam is beugranék — az ő bírójául? Egy utrechti jogtanácsos például, aki a törvény menetét figyeli s a községi kasszát ellenőrzi.

ÉVI: A katonaszedésnél a suskust...

KLEIST: Úgy van... Így már aztán neki is lesz oka: a rókapofájával a csapdában forogni.

ÉVI: Úgy van, ez jó lesz.

KLEIST: De várjál csak. Itt még mindig van egy kis hiba. Itt a mi három, korsós emberünk: Márta, Ruprecht, Évchen — esetleg Ruprecht apját is megidézük —, ott meg a hivatal; a betoppant revizor, a megszorult bíró s az írnok, akit a hivatal szövetségesévé tesz, a szív vágya azonban állása kandidátusává. Hogy kössük ezeket össze? Hogy csomózzuk egybe a cselekményt? Itt az eltört korsó, ott az üres kassza. Ez két dolog, Évchen.

ÉVCHEN (*kis habozás után*): S ha a korsót is ő...

KLEIST: Ó? A bíró?

ÉVI: Vannak ilyen öreg bakok, akik — pláne, ha hatalmuk van rá, szívesen forognak...

KLEIST: A szoknya körül... kénszagot eresztve a lópatával... Legalább az egyik lába ennek a mi bírónknak is lólab legyen. S hogy ő... Mikor Ruprecht épp katonasorba jut s a további sorsa őtöle függ. Nagyszerű múzsa vagy, Évikém! Ne is beszéljünk róla többet... Minden együtt van, már csak a színpadot kell berendeznünk. A szoba közepére széket. Ide egy rácsot teszünk, amilyen a törvényházban van. A szobának ez a fele a hivatal, amott az ajtó felől forgatja a kalapját, húzogatja a kötényét a két vádlott. Márta asszony ezen a rácson nyújtja át a korsót az új asztal felé, melynél a két bíró ül — s odább egy írnok jegyez. A kályhát meghagyjuk a helyén — ezt a kanapét azonban mi nem használhatjuk, ez népi dráma. Helyette az Ádám bíró ágát hozhatjuk be.

ÉVI: A bírói szobába?

KLEIST: Legalább az ágy sarkát — ide a benyílóba. Arra szükségünk lesz... Hisz már mondtuk, az efféle korsók éjjel szoktak eltörni. Most kezdődik a nap, a vád és a számadás napja. Ahogy szétnézek, úgy látom, minden együtt van már, csak a verslábakra kell felállnunk...

ÉVI: Mire?

KLEIST: A verslábakra. Az olyan gólyalábféle, amelyet a gyerekek kötnek fel. Azon a költő, mint a suhancok, peckesen jár s magasabbnak képzei magát a többi halandónál. Hallgasd csak...

Az Előjáték 1962-ben íródott. Az Állami Déryné Színház az *Eltört korsó* előtt játszotta is. Nyomtatásban nem jelent meg.